

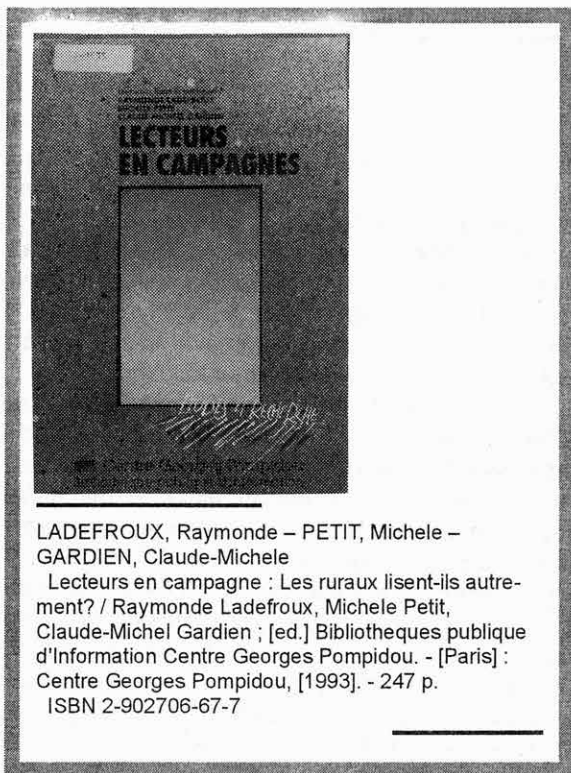
Könyvszemle

A könyv, amelyet szíves figyelmébe ajánlom mindazoknak, akik Magyarországon olvasáskultatással foglalkoznak, egy franciaországi felmérés megszervezéséről és eredményeiről számol be. A kutatók a francia falu olvasási szokásait vették górcső alá. A kérdést eddig kevesen tanulmányozták – az egyik szerző „rejtélyt”, „talányt” emleget –, s ez a vizsgált témával kapcsolatban különleges jelentőséget ad munkájuknak.

A bevezetésben *Raymonde Ladefroux* a kutatás elvi alapjait s a vizsgált települések kiválasztásának szempontjait ismerteti. A nehézség már a „falu”, „falusi” (rural) fogalmának meghatározásával kezdődik. A két szélsőséges megközelítés – a negatív előítéletek és a túlzott idealizálás – elködösíti a valóságot, különösen ma, amikor a falu átalakulása, modernizálódása még bonyolultabbá, még változatosabbá teszi a képet. A régi falu-város szembeállítás elvesztette érvényességét, s a hajdani falusi (mi talán úgy mondanánk: népi) kultúra sem abban a formában él tovább, amelyben sok – főleg városi – ember tudatában létezik.

A falu művelődési életének, s benne az olvasási szokásoknak az alakulása nagyon sok tényezőtől függ. Ilyenek a térbeli jellemzők (földrajzi elhelyezkedés, morfológiai sajátosságok, a természet közelsége, vagy ennek megszűnése a modernizáció folytán, a szolgáltatásoktól való távolság), a népsűrűség, a gazdasági szerkezet, a szociális összetétel, a politikai helyzet, a hagyományok helye a közösség életében, az életmódban bekövetkezett változások stb. Éppen ezért az olvasási szokásokra vonatkozó vizsgálat csakis multidiszciplináris lehet. Igénybe kell vennie a szociológia, a néprajz, a földrajz, a pszichológia, a statisztika eszköztárát, s természetesen nem nélkülözheti a kutatók ilyen irányú tapasztalatait sem.

Érdekes a szempont, amely szerint kiválasztották a helyszíneket. Eredetileg az összehasonlíthatóság érdekében a felmérést olyan településeken akarták elvégezni, amelyeknek a társadalmi szerkezete közel áll egymáshoz, míg földrajzi (térbeli) helyzetük és/vagy kulturális sajátosságaik különböznek, illetve azonos földrajzi-térbeli és/vagy kulturális jellegzetességek mellett külön-

bözik társadalmi szerkezetük. Ezt az elképzelést azonban elvetették, mert mindkét mutató meghatározásához nagyon sok változót kellett volna figyelembe venni, s emiatt nagyon megnőtt volna a vizsgálandó helységek száma. A kérdést úgy oldották meg, hogy kiemelték bizonyos változókat – a társadalmi szerkezet esetében az aktív mezőgazdasági dolgozóknak, illetve a községben újabban letelepedett aktív dolgozóknak az összlakossághoz viszonyított arányát (ez a két adat jellemzi legjobban a francia faluban végbement változásokat), a másik oldalról pedig a népsűrűséget és városközelséget, illetve a halász/földműves környezetet. Ezeket a mutatókat kombinálva összesen hat helyszínt (falut vagy falucsoportot) választottak ki Franciaország hat, egymástól nagyon különböző tájegységéből.

A vizsgálatban alkalmaztak mennyiségi és minőségi módszereket egyaránt. Mintegy ötszáz kérdőívet gyűjtöttek be, és ötven olyan személylyel folytattak beszélgetést, akiknek társadalmi helyzete és olvasáshoz való viszonya nagyon eltérő volt.

A szerzők azokat a tendenciákat mutatják be, amelyek a statisztikai adatok első feldolgozása és a beszélgetések első „olvasása” után kirajzolódtak.

A könyv – a már említett bevezetőkön kívül – két részből áll. Az elsőben Raymonde Ladefroux sorra veszi a vizsgált településeket, s bemutatja azokat a különbségeket, amelyek az olvasási „intenzitásban”, az olvasási gyakorlatban a helyi sajátosságoktól függően észlelhetők.

Az első rész második fejezete a kínálatot és a keresletet taglalja. Részletes leírást kapunk arról, hogy milyen az egyes helységeekben az olvasmánykínálat: milyen könyvtárak, könyvüzletek, újságárudák s egyéb hozzáférési lehetőségek állnak a lakosság rendelkezésére, s milyen az igény ezek iránt. A kereslet és kínálat „bonyolult játéka” nem választható el a többi tényezőtől, függvénye a földrajzi adottságoknak éppúgy, mint a történelmi fejlődésnek, a szociális körülmények alakulásának. A fejezetet térképsorozat zárja. Minden helyszínről két térkép készült, az egyik a tájegységen belüli földrajzi elhelyezkedést, a másik az olvasmánykínálatot mutatja be (a környéken elérhető különböző típusú könyvtárakat, könyvüzleteket, újságárúkat, egyéb forrásokat).

A második részben *Michele Petit* arra a kérdésre keresi a választ, hogy mit jelent az olvasás a falusi embereknek, s elemzi azokat az olvasási modelleket, amelyek az emberekkel folytatott beszélgetések nyomán kirajzolódtak. Van, aki azért olvas, mert tanulni vágyik, van, akit a „Ki mit tud” versenyek sarkallnak olvasásra, van, aki a valóságból a könyvekbe menekül, vannak vidékek, ahol az olvasás még ma is munkakerülésnek, tehát „bűnnek” számít. A fiúk általában lenézik az olvasást, de vannak települések, ahol azért a férfiak többet olvasnak, mint a nők. S természetesen olyanok is vannak, akik egyszerűen szórakozásból olvasnak.

Nyilvánvalóan a világtendencia – az audiovizuális kultúra előretörése az olvasáskultúra rovására – a francia vidéken is érvényesül: alig akadt néhány fiatal, aki hajlandó volt kitölteni a kérdőívet, s nagyon nehéz volt a kultúráról beszélgetni velük. Az olvasni szerető fiatalok, főleg a fiúk, különnek számítanak.

Mindennek ellenére a gyors fejlődés, a modernizálódás nem vezetett a tájegységek, települések közötti különbségek, a hagyományok, az

örökölt kulturális modellek eltűnéséhez. A francia falvak nem uniformizálódtak, a francia vidék nem vált egyszínűvé, inkább szép tarka mozaikhoz hasonlít. Ez az egyik következtetés, amit a vizsgálatból le lehet vonni. A másik: az olvasási szokások – mint egyébként minden emberi megnyilvánulás – nagyon sok változó bonyolult függvénye.

A könyvet gazdag bibliográfia – igaz, csak francia – és tíz táblázat egészíti ki.

Érdekes lenne ezt a felmérést egy hasonló magyarországgal – ha készült ilyen – összevetni.

M. Fülöp Géza

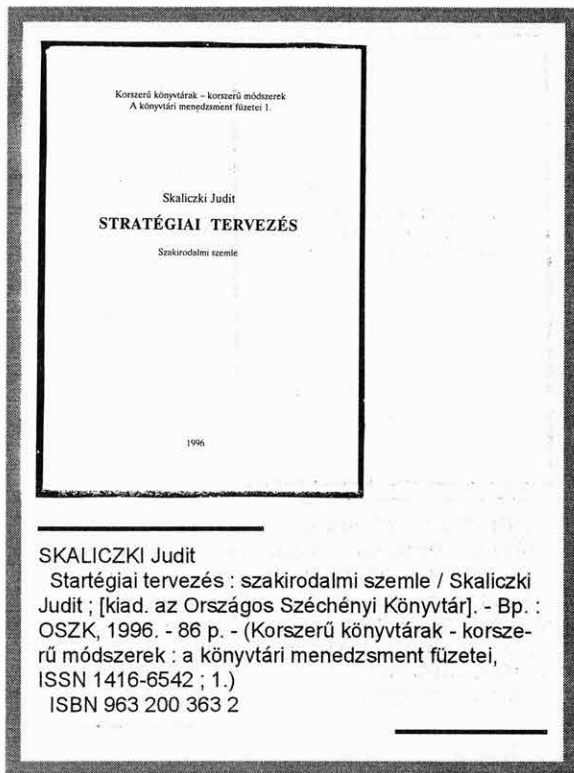
Bemutatjuk a „Korszerű könyvtárak – korszerű módszerek. A könyvtári menedzsment füzetek” sorozat első két kötetét

Skaliczky Judit: Stratégiai tervezés; Alföldiné Dán Gabriella: Könyvtári nanszírozás és -működés. Megoldás-e a nonprofit?

Az Országos Széchényi Könyvtár a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával igen aktuális sorozatot indított „Korszerű könyvtárak – korszerű módszerek. A könyvtári menedzsment füzetek” címmel. A sorozat első két kötete 1996 végén jelent meg.

A Skaliczky Judit által összeállított szakirodalmi szemletanulmány a könyvtári stratégiai tervezésről szól. Az irodalomjegyzékben huszonegy 1987 és 1995 között megjelent folyóiratcikk, elhangzott előadás és monográfia található.

A bevezető szerint a stratégiai tervezés „nem egyszerűen egy megvalósítandó cél érdekében elvégzendő lépések egymásutánosságát jelenti, hanem újfajta gondolkodási szemléletet”. Az új szemlélet elsajátítása azért fontos a könyvtárak számára, mert ezáltal olyan dinamikus intézményekké válhatnak, melyek tevékeny alakítói és nem csupán elszenvedői a társadalom és a gazdaság változásainak. „A stratégiai tervezés a túlélés egyik alapja”.

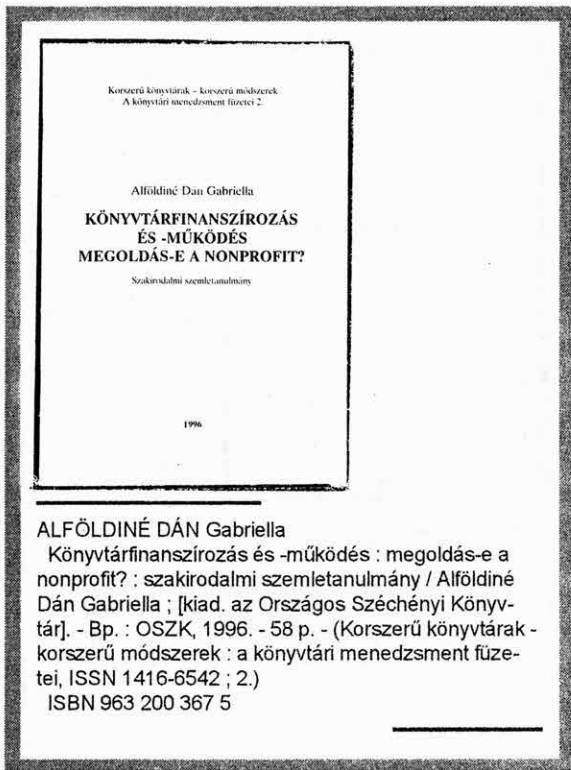

A szemletanulmány módszere, hogy a fejezeteken belül a feldolgozott művek lényeges gondolatait sorolja fel idézet vagy tartalmi kivonat formájában. A kilenc fő fejezet a következőket tartalmazza:

1. „Általános megjegyzések a tervezésről”: különböző szerzőktől származó definíciókat és az „érvényességi kört” ismerteti. (Mellesleg figyelemre méltó például, mennyire eltér a szerzők véleménye arról, mennyi időre is szól egy stratégiai terv.)

2. „A stratégiai tervezés folyamata – a stratégiai összpontosítás”. Ebben a fejezetben a tervezés elemei közül a jövőkép meghatározásáról, az átfogó cél kitűzéséről, az elérendő célokról és a kulcsfontosságú területek kijelöléséről olvashatunk, különböző könyvtárak stratégiai terveiből vett idézetekkel illusztrálva.

3. „A stratégiai tervezés célja és haszna”. Kétféle megközelítésben láthatjuk a célokat, és megismerhetjük azt a számos előnyt, melyet a stratégiai tervezés eredményez. Itt olvashatunk azonban a stratégiai tervezéssel kapcsolatos kérésekről és a felmerülő buktatókról is.

4. „A stratégiai tervezés előkészítésének módszerei” fejezet ismerteti a a közgazdasági szakirodalomból átvett elemzési módszereket, például a PEST-analízist, a BCG-mátrixot, a SWOT-analízist és ezek könyvtári alkalmazásait.

5. „A stratégiai terv készítése”: kik készítsék el, mit tartalmazzon a terv és milyen formában.

6. „Stratégiai tervből cselekvési terv”: milyen részekből álljon az évente készülő cselekvési terv, s mely három fontos tényezőre kell különös figyelmet fordítani.

7. „A stratégiai terv értékelése”. Milyen kérdéseket szükséges feltenni az értékelés során, milyen területeket kell vizsgálni, milyen mutatókat lehet alkalmazni.

Az ezek után következő két esettanulmány megkönnyíti az olvasottak hasznosítását. Mindkettő a *Michael Cotta Schonberg – Maurice B. Line* szerzőpáros munkája: a nyolcadik fejezetben a Copenhagen Business School könyvtárának 1994-es stratégiai terve szerepel, a kilencedik pedig „A felsőoktatási könyvtárak értékelése - különös tekintettel a Copenhagen Business

School Könyvtára” című munkából tartalmaz részleteket.

A stratégiai tervezésben járatlan olvasót megrémísztheti a könyvben szereplő rengeteg kíváncsiság, alapelv, szempont – az lehet a benyomása, hogy a stratégiai tervezés során beláthatatlan sokaságú tényezőt kell(ene) figyelembe venni. De végül is rájön az ember, hogy a „stratégiai tervezés” nem ördögösség. Persze nem árt, ha az ismertetett módszerek józan paraszti ésszel párosulnak.

Alföldiné Dán Gabriella szakirodalmi szemléje harminchat – főként hazai – tanulmányon alapszik, az irodalomjegyzék pedig további hatvanhét tételt kínál az érdeklődők számára.

A bevezetésben (melynek szövegében sajnos, maradtak sajtóhibák) a szerző megindokolja, hogy miért dolgozott főként a hazai szakirodalomból: egyrészt a magyar szakértők már feldolgozták a nonprofit szektor elemzésével foglalkozó külföldi műveket, s ezekre biztonsággal lehet támaszkodni, másrészt főként a hazai gondolkodást, vitákat, javaslatokat kívánta bemutatni.

Megítélése szerint a téma tanulmányozása a végleges válaszok helyett inkább a kérdéseket szaporította. Mégis jószívvel ajánlja munkáját a kollégáknak, mert ha a humán szolgáltatásokkal kapcsolatos eltérő vélekedések, ellentmondások közismertté válnak, „a szakma jobban láthatja, hogy mikor, hol, miért érdemes harcba szállnia, s mikor kell és lehet önerős megoldásokat választani.”

A kötet felépítése logikus, jól átlátható: az első részben általában áttekinti a nonprofit szektorral kapcsolatos kérdéseket, a második részben pedig mindazokat, amelyek konkrétan a könyvtárakra vonatkoznak. Lehet folyamatosan olvasni, de talán érdekesebb az egyes általános fejezetek után rögtön átlapozni a velük párhuzamos könyvtári részekhez. A harmadik rész azt vizsgálja, megoldás-e a nonprofit a könyvtár számára.

A nem profit érdekeltségű szervezetek definiálása nem egyszerű feladat. Sokan sokféleképpen próbálkoztak vele, választ keresve arra, hogy milyen közös vonásokkal rendelkeznek ezek a szervezetek, milyen területen működnek általában, milyen jellegzetességeik vannak Közép-Kelet-Európában. A definíciós vita ismertetése után következik egy kitérő a közjóság és közhasznú-

ság irányába: megfelelnek-e a humán szektorban nyújtott szolgáltatások a közgazdasági értelemben vett közjószág kritériumainak? Miért van szükség arra, hogy közhasznú állami feladatokat ilyen típusú szervezetek vegyenek át?

A második kitérő az emberi-tőke elméletről szól. Az embert, mint termelési tényezőt tekintve fogyasztásnak vagy beruházásnak tekinthetők inkább a humán szolgáltatások, és milyen hasznot hoznak?

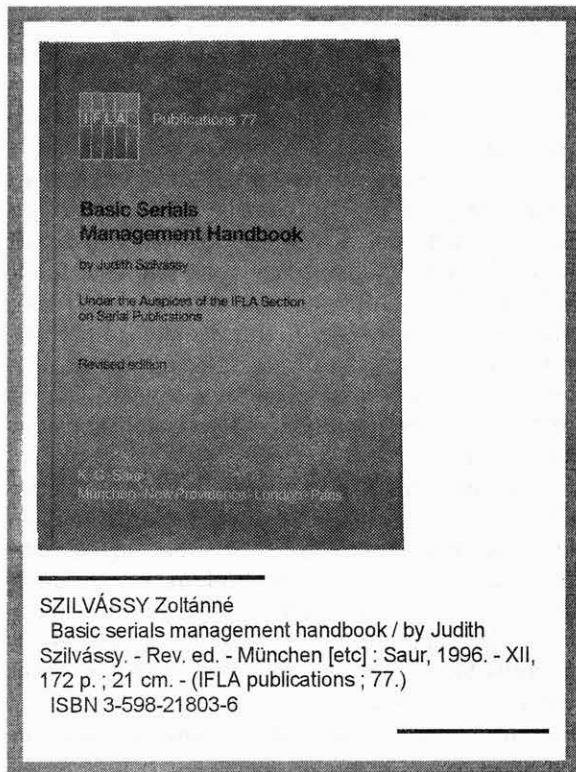
A következő a finanszírozás kérdése, melyben áttekintést kapunk a kultúra finanszírozásának ideológiáiról, technikáiról, forrásairól és módszereiről. A könyvtári részben a dilemmákról, a könyvtári vállalkozás szerepéről és a könyvtárnak államilag támogatott non-profit szervezetként való működéséről olvashatunk.

Nem kevésbé fontos téma a szabályozás. A non-profit szektor és a könyvtárügy a törvényalkotás küszöbén állnak. Ezek a fejezetek azt vizsgálják, milyen szabályozatlan területekre kellene különös figyelmet fordítani.

A „*Hogyan működnek a nonprofit szervezetek?*” c. résznek – egyelőre – nincs párja a könyvtáros szakaszban. Leírja a szervezettípusokat, vezetés-szervezési vonatkozásokat és a marketinget.

A harmadik fő fejezet – Megoldás-e a nonprofit? - Befejezés helyett... – Összesen három oldal. Rövid, ám velős összefoglalása az alábbiaknak: a könyvtárat érintő környezeti hatások, a felhasználói elvárások változása, az állam feladata a fentiek tükrében, valamint a finanszírozás lehetőségei.

Minkét kötet jól egyensúlyozik az elmélet és a praktikum között. Elsősorban közép- és felsővezetők találnak hasznosítható ismereteket a két szemletanulmány-kötetben, de az emberi kapcsolatok és a szervezési kérdések iránt érdeklődő könyvtárosok is haszonnal forgathatják. Mivel a téma aktualitása mellett ugyancsak divatos is, s kevés a magyar nyelvű könyvtári szakmunka e témában, megjósolható, hogy mindkét kötet kötelező olvasmány lesz.

Tankönyv a fejlődő országok folyóiratosainak

Hazai szerző, angol nyelvű, az IFLA Időszaki Kiadványok szekciójának támogatásával megjelent tankönyvét forgathatja az olvasó a Könyvtár-tudományi Szakkönyvtárban. A tankönyv hiánypótló vállalkozás, mert ehhez hasonló könyvtár-tan az időszaki kiadványok kezeléséről ritkán jelenik meg. Folyóiratos kollégák a megmondható, milyen jól jött volna nekik a kezdet kezdetén egy olyan tankönyv, amelyből meg lehet tudni, mi tekintendő időszaki kiadványnak, milyen típusai vannak, mi jellemzi ezeket, miként kell megszervezni a nyilvántartásukat, hogyan kell őket gyarapítani, milyen forrásokból lehet róluk tájékozódni, hogyan kell gyűjteménybe szervezni őket, miként valósul meg a nemzeti és nemzetközi szintű együttműködés e téren stb.

A tankönyv szerzője, *Szilvássy Judit* hosszú éveken át foglalkozott az időszaki kiadványokkal a nemzeti könyvtárban, s a hazai ISSN-iroda egy-

kori vezetőjeként aktív részese volt az időszaki kiadványok nemzetközi nyilvántartásával összefüggő fejlesztések kidolgozásának, megszervezésének. Szinte valamennyi fontos nemzetközi (Unesco, ISO, IFLA) szervezetben képviselte hazánkat e téren. Azt hiszem, nem véletlen, hogy valakinek az IFLA-ban eszébe jutott, hogy vele kellene megírni egy olyan tankönyvet, amely azok számára magyarázza el az alapvető tudnivalókat, akik korábban csak alapfokú vagy még olyan szintet sem elérő ismeretekkel rendelkeznek a könyvtárosságról, de szükségük van arra, hogy az alapfogalmaktól kezdve, lépésről, lépésre haladva, megismerjék a folyóiratok könyvtári kezelését.

A célt úgy éri el a szerző, hogy hat fejezetben (1) Az időszaki kiadványok jellemzői, 2) Az időszaki kiadványok számbavétele, 3) Gyűjteményszervezés, állományvédelem, 4) Szolgáltatások, 5) Nemzetközi szervezetek, szabványosítás, együttműködés, 6) Várható fejlemények) közérthetően elmagyarázza az elméleti tudnivalókat, ahol szükséges, bemutatja a történeti hátteret, majd a gyakorlati megoldások alapeseteit ismerteti, példákkal illusztrálva a lehetséges megoldásokat.

Mivel a szerző a folyóiratok könyvtári kezelésének bemutatásakor a kevésbé fejlett országok, kevésbé gépesített könyvtárainak igényeire és lehetőségeire koncentrál, ezért inkább a hagyományosnak mondható, manuális munkafolyamatokat helyezi előtérbe. A gyűjtemény gyarapítása, (a megfelelő cím kiválasztása, ami már önmagában is művészet), a címek nyilvántartása, dokumentációs feltárása, a reklamációk intézése, alkotják a legfontosabb tennivalókat, amelyekkel egy folyóiratosnak alaposan tisztában kell lennie. A további fejezetekben a bibliográfiai regisztráció, és az ISBD/S szerinti formai feltárás, a tartalmi feldolgozás, az állományvédelem, a szabványosítás, az oktatás és képzés során felmerülő kérdéseket tárgyalja.

Michael Gorman vélekedésével könnyű azonosulni, mely szerint az időszaki kiadványok képezik a könyvtárügy egyik legtöbb problémát okozó területét, hiszen természetükből fakadóan jellemzi őket az állandó változás. A nehézségek már azzal elkezdődnek, hogy a mennyiségüket is csak hozzávetőlegesen lehet sejteni (pl. a nemzetközi ISSN-adatbázis 755 ezer rekordot tartal-

maz 212 országból, 167-féle nyelven, s évente kb. 80 ezer tétellel gyarapodik, a SWETS kb. 100 ezer tételt, az EBSCO 220 ezret, a CONSER-adatbázis 700 ezer időszaki kiadványt regisztrál), bonyolódik azzal, hogy az egyes típusok definícióit nem fogadta el egységesen a szakma (a folyóiratos egyszerűen kövesse az ISBD/S és az ISDS Manual meghatározásait az újságokra, folyóiratokra, sorozatokra, a rendszertelenül megjelenő évkönyvekre, a különféle jelentésekre, alkalmi vagy álsorozatokra), s akkor még nem szoltunk a címváltozásokról, s az egyéb, pl. a nagyságot, a megjelenési formát, a gyakoriságot, a számozást, a közreadót, a szerkesztőséget érintő változásokról, amelyek tovább komplikálják a folyóiratosok életét. Szerencsére az ISSN számok és a kulcscímek biztosítják a címek egyedi azonosítását.

Az időszaki kiadványok kezelésével kapcsolatos tennivalókat alapvetően meghatározza, mekkora könyvtárról, milyen nagyságú gyűjteményről van szó, de befolyásolja a személyzet létszáma és szakmai felkészültsége is. Az integrált gyűjtemény kontra önállóság kérdésére az a szerző válasza, hogy egy kisebb könyvtárban nyilván egyszerűbb egységes szervezetben megszervezni a folyóiratok körüli feladatokat.

A kötet – érthető okokból – a könyvtártani tudnivalókkal szinte azonos hangsúllyal foglalkozik a nemzetközi szervezetek időszaki kiadványokhoz kapcsolódó munkájával. A szabványosítás és a nemzetközi együttműködés, a nemzetközi adatbázisokhoz való kapcsolódás (pl. ISDS, AGRIS, CARIS) kérdései a fejlődő országok könyvtárosai számára is egyre fontosabbak lesznek.

A könyv nagy erénye, hogy lényegretörő, egyszerű stílusával, (nem terheli fölösleges elméleti, történeti ismeretekkel, adatokkal az olvasót) a gyakorlati munkában konkrétan alkalmazható segítséget kínál. A gyakorlati tudnivalókat kurzívalva szedték, a további olvasmányokra, illetve a témához kapcsolódó, de más helyen tárgyalt kérdésekre jól kiemelt utalások, megjegyzések utalnak a szövegben. Jók a függelékben összeszedett részek (fogalom-meghatározások, rövidítések, a nemzetközi szervezetek fő címadatai az egyes országokban), tetszett az egyes időszaki kiadványtípusok érkeztetésére használható kardedlapok bemutatása is. A tankönyv a jól áttekin-

hető, világos szerkezet és szövegezés mellett, – és persze ezekből fakadóan – azért ad jó érzést az olvasójának, mert nem kell benne a túl sok információ és adattömeg által kiváltható elvesztés-érzését.

Angolul olvasni szerető könyvtárosoknak, könyvtár szakos hallgatóknak a szaknyelv megis-

merése miatt is érdemes tanulmányozni a könyvet, de még jobb lenne, ha magyar nyelvű kiadását is forgathatnánk.

Kovács Katalin

Publisher's International ISBN Directory 23. ed. 1996/97.

Nemzetközi kiadói és ISBN jegyzék három kötetben – PIID

A Nemzetközi Kiadói és ISBN címjegyzék 23. kiadása az 1996–97-es évre terjedően tartalmazza 210 ország 350 814 kiadójának adatait a gyarapítók számára jól ismert narancssárga kötetekben. Az első kötet a földrajzi mutató, melyben a működő kiadók az országok betűrendjében szerepelnek. Az egyes tételekben a kiadó hivatalos nevét, kiegészítő adatait, teljes címét, telefon, fax és telex számait találjuk. Ezt követi az ISBN, amerikai kiadóknál a SAN (Standard Address Number – Szabványos Címzés Szám). A betűrendbe sorolt tételek visszakeresésénél a diakritikus jelek nem kereshetők vissza. (A magyarországi kiadókat hét teljes oldalon keresztül sorolják fel, a regisztrált hazai kiadók száma 1900 körül van.)

A földrajzi index 327 187 működő kiadóról közöl adatokat.

A második kötetben az ISBN számokat regisztrálják, ott 313 770 működő és 23 149 megszűnt kiadóról lehet tájékozódni.

A betűrendes mutatót a harmadik vaskos kötet tartalmazza. Ebben a mutatóban 350 814 kiadóhoz lehet eljutni.

Az adatok zöme a kiadónál (Saur) elektronikus formában is rendelkezésre áll, lehetővé téve a tételek gyors aktualizálását. Az 1995-ös athéni Nemzetközi ISBN Tanácskozáson javaslatot tettek a PIID CD-ROM-on történő közreadására is. A jövőben a nyomtatott változatban takarékosági okokból nem szerepelnek a megszűnt kiadók, csak a CD-ROM-on.

Az utolsó kiadói jegyzék megjelenése óta két új ISBN ügynökség jött létre: Ukrajna 966-os számmal, Benin pedig 99919-es kóddal került be az új kötetbe.

A kiadói jegyzék kötetei a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban a szabadpolcos állományrészben mindenki számára hozzáférhetők. (K.K.)